

Társadalmi mozgalom-e az országos hallgatói képviselő?

SZABÓ ANDREA – OROSS DÁNIEL

MTA TK PTI

A cikk a társadalmi mozgalmakkal foglalkozik. Azt vizsgálja, hogy az ifjúsági társadalom elmúlt negyedszázadában milyen mozgalmi csírákat azonosíthatunk. A fogalmi magyarázatot követően a cikk arra koncentrált, hogy ezek a mozgalmak milyen sikereket, kudarcokat értek el, és miként befolyásolták az ifjúság általános beállítódását. Nyilvánvalóan fontos e téren az országos hallgatói képviselő és az alternatív hallgatói mozgalom, leginkább a HaHa és ennek középiskolai változatának elemzése. Érdekes, és külön vizsgálendő kérdés, hogy az ifjúsági társadalom nyertes és vesztes csoportjaiban azonosított két szubkultúra, a kuruc.info és a Critical Mass tudott-e mozgalommá fejlődni, és ha igen, hogyan változtatta meg a magyar fiatalok politikai közgondolkodását.

Kulcsszavak: ifjúság, mozgalmak, politika, szocializáció

The article studies social movements, identifies youth initiatives during the last twenty years. After defining basic notions it focuses on successes and failures of these movements and their impact on youth' general attitudes. It is important to analyse organisations as HÖÖK (National Centre of Students Self-governments) and HaHa (Students' Network) and its secondary school level version. A particular question apart is why kuruc.info and Critical Mass, subcultures of winner and loser youth groups were unable to develop into movements.

Keywords: youth, movements, politics, socialization

Bevezetés

Lessan 30 esztendeje már, hogy 1988. szeptember 28-án egynapos figyelmeztető sztrájkot tartottak a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, ahol a hallgatók és a hozzájuk csatlakozott oktatók az egyetemi oktatás reformja mellett álltak ki (Kucsera–Szabó 2008). Lényegében ettől a momentumtól

---

Levelező szerző: Szabó Andrea, MTA TK PTI, 1014 Budapest, Országház utca 30.,
E-mail: szabo.andrea@tk.mta.hu

eredeztetjük a hazai hallgatói mozgalom történetét. A mozgalom komoly sikereket és jelentős kudarcokat élt meg, hol a média és a politikai napirend formálója volt, hol pedig létezéséről is alig lehetett információkat kapni. A mozgalom csúcsidezőszaka kétségtelenül az 1990-es évek legelején, majd közepén, valamint 2012/2013 táján volt, amikor nem egyszerűen, mint főiskolai, egyetemi hallgatók jelentek meg a közbeszédben, hanem mint a kialakulóban lévő vagy kialakult társadalmi viszonyok éles kritikussai. Az első időpont magához a rendszer-transzformációhoz kötődik, a második a tandíj első bevezetési kísérletéhez és ezzel szoros összefüggésben a Bokros-csomaghoz, végül az utolsó a második Orbán-kormány felsőoktatási reformkísérletéhez. Vagyis különböző történelmi és politikai időszakokban, más-más ideológiai színezetű kormányok alatt futott fel a hallgatói képviselő, és vált az adott rezsim politikai és/vagy társadalmi kritikussává. Ezekben az időszakokban az országos hallgatói mozgalom akcionista jelleget öltött, nyíltan, helyenként demonstrációkkal, szimbolikus akciókkal, sőt terek/hidak és tantermek lezárásával, azaz klasszikus társadalmi mozgalmi eszköztárat alkalmazva radikálisan nyomatékosította – korszaktól függetlenül – nagyon is hasonló követeléseit. A köztes időszakokban, illetve a jelzett 2012/2013-as időpont óta a képviselő karaktere mintha kevésbé lett volna részvételenként, sőt helyenként kifejezetten mérsékelt, tárgyalásos és – talán ebben a kontextusban helytálló – „öreguras” jelleget öltött.

Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy röviden megvizsgáljuk a magyar hallgatói képviselő 25 éves történetét. Ezért egyetlen témára koncentrálunk: arra vagyunk kíváncsiak, hogy a közbeszédben mozgalomnak nevezett országos „hallgatói képviselő” vajon a társadalmi mozgalomkutatás fogalmi apparátusa alapján is mozgalomnak tekinthető-e. Ezen belül is fókuszunk a 2012/2013-as időszak, amikor a már intézményesült, bürokratizálódott országos hallgatói mozgalommal szemben megjelenik egy friss erő, egy lehetséges, potens kihívó.

Azt a vállaltan provokatív hipotézist teszteljük empirikus eszközökkel, hogy eltekintve a fentebb jelzett három, egyébként rövid időszaktól, a magyarországi hallgatói mozgalom csak elnevezésében hordozza a kifejezést. Valójában, sokkal helyesebb a korporatív jellegű kifejezés használata, mint a mozgalomé.

Az új társadalmi mozgalmaknak szakirodalma könyvtárnyi, nemcsak nemzetközi szinten, de – elsősorban Szabó Máté (*Szabó M. 2001, 2007*) és tanítványai révén – Magyarországon is, ily módon a feltett kérdés érdemi megválaszolásához elegendő elméleti háttér áll rendelkezésre. Emellett több könyv, tanulmány (*Kucsera–Szabó 2006, 2008; Kucsera 2010; Jancsák–Matiscsák 2004, 2014*) vizsgálta az elmúlt években a hallgatói mozgalom történetét, és a témából doktori disszertáció is készült. Mindezeket túlmenően empirikus adatok is rendelkezésre állnak. Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatócsoport 2011 ősze óta két évente készített reprezentatív kutatásokat a magyar egyetemisták és főiskolások körében, és 2012 végén, 2013 januárjában interjúkat készített a HÖÖK elnökével, HaHa-s aktivistákkal (*Szabó 2014: 14–16*). A mélyinterjúk fontosabb állításait felhasználjuk tanulmányunkban. Végül az utolsó módszertani eszköz az Index.hu internetes hírportál 2012 novemberétől 2013 decemberéig megjelent, e témával foglalkozó írásainak kvalitatív elemzése.

Tanulmányunk első fejezetében röviden áttekintjük a társadalmi mozgalmak szakirodalmát, majd kitérünk a magyarországi hallgatói mozgalom intézményesülésének legfontosabb mozzanataira, illetve jellemezzük a Hallgatói Hálózatot. Végül a kettő (HÖÖK és HaHa) közötti konfliktust mutatjuk be.

A társadalmi mozgalom fogalma

A társadalmi mozgalom fogalmának áttekintését a klasszikus szerzők definícióival kezdjük. A társadalmi mozgalom kifejezés az 1968-as diáklázadásokat követően terjedt el a társadalomtudományokban pontosan azért, mert eléggé tág ahhoz, hogy az eltérő jellegű társadalmi konfliktusok aktorainak azonosításakor alkalmazható legyen. Dieter Rucht és Thomas Ohlemacher (1992) három szervezeti, illetve mozgalmi formát különböztet meg. A legalapvetőbb formális kereteket is nélkülöző szubkulturális csoportokra a spontenitás és a konfliktusok rövid kihordása jellemző. Rucht és Ohlemacher szerint a második csoportba a formális szervezetek, főként az érdekképviseltek és a politikai pártok tartoznak, amelyeket régi vagy osztályalapú organizációknak is nevezhetünk. Ezek a szervezetek képesek hosszabb időn keresztül fenntartani követeléseiket és az azt nyomatékosító kollektív cselekvéseiket. Csak a következő halmazt alkotják az ún. új társadalmi mozgalmak (a fogalomról részletesen lásd Szabó M. 2001, 2007; Arató–Mikecz 2015), amelyek legfontosabb létezési közege, eszköze, identitásképzője és eredményességének fokmérője a tiltakozás. A társadalmi mozgalmak tehát a formálisan szervezett és a spontán, ad hoc jellegű logika közötti mezoszférában helyezkednek el.

Milyen jellemzői azonosíthatók a társadalmi mozgalmaknak?

A szakirodalom alapján a társadalmi mozgalmak hét fontos, egymásra épülő jellemvonását különböztetjük meg:

1. informális hálózatosodás;
2. akciópotenciál;
3. ingroup-outgroup interakció;
4. identitásképzés;
5. hatalommal szembeni relatíve tartós kihívás;
6. (intézményi) rendszeren való kívülállás;
7. időbeli és térbeli folytonosság.

Ruud Koopmans és Dieter Rucht (1996) szerint a társadalmi mozgalmak olyan egyének, csoportok és szervezetek mozgósított hálózatai, amelyek tiltakozó akciók segítségével alapvető politikai, társadalmi változásokat kívánnak elérni vagy megakadályozni. A társadalmi mozgalmak tehát valami ellenében és valamilyen cél elérése érdekében egyaránt szerveződhetnek.

Jenkins (1995) szerint a társadalmi mozgalmak fogalmához hozzátartozik az ideológiai és a szolidaritásalapú elköteleződés. Elméletében a társadalmi mozgalmak „...a szemtől szembeni interakcióra alapoznak, és az új szolidaritások, identitások kialakítására teszik a hangsúlyt”. (Jenkins 1995: 21.)

Charles Tilly (1984) fogalmazza meg először, hogy a társadalmi mozgalom szervezett, időben elnyúló kihívás elé állítja a fennálló hatalmat. Ezt támasztja alá Jenkins és Klandermans, amikor azt állítják: „A társadalmi mozgalmak a politikai képviselési rendszer potenciális riválisai.” (Jenkins–Klandermans 1995: 5.) Sőt Charles Tilly egyenesen legfontosabb funkciójuként a hatalommal szembeni tartós kihívást fogalmazza meg (1984).

Végül a társadalmi mozgalmak a kialakult politikai intézményeken kívül állnak és működnek. Tilly a kívülállást abból eredezteti, hogy a mozgalmak nem rendelkeznek formális képvisellel a döntéshozatalban (Tilly 1984), nem részei a politikai alrendszernek.

A hallgatói mozgalom történetének rövid áttekintése

Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a hazai hallgatói képviselet intézményesülésének történetét. Nem minden mozzanatot mutatunk be, csak azokra az időpontokra, dátumokra koncentrálunk, amelyek témánk szempontjából relevánsak. Azt keressük, hogy az országos hallgatói mozgalom kialakulása és működése mennyiben felel meg a mozgalmi jellegnek. Az adatok forrása a Bevezetőben jelzett szakirodalom.

Az 1985. évi I. törvény az oktatásról, majd egy 1986-os, tehát a rendszer-transzformáció időszakát megelőző művelődési miniszteri rendelet – 24/1986. (VIII. 31.) – biztosította először, hogy az összes intézményi-kari szabályzat és a hallgatókat közvetlenül érintő oktatásszervezési intézkedések (vizsganapok, vizsgarend) esetében a létrejövő alternatív felsőoktatási szervezetek egyetértési jogot szerezzenek. Ez a lépés kétségtelenül a többi alrendszerhez képest is hamarabb tette lehetővé, hogy Magyarországon fokozatosan létrejöjjenek a pártállamtól független hallgatói szervezetek, igaz kezdetben csak helyi, azaz egyetemi, főiskolai szinten. Ahogy a Bevezetőben jeleztük, 1988 ősze kulcsfontosságú témánk szempontjából, két okból is. Egyrészt mert ekkortól eredeztetjük az országos képviselet hivatalos történetét, másrészt azért, mert már ekkor komoly vita bontakozott ki a szegedi és a budapesti hallgatói vezetők között a hallgatói képviselet sorsáról.

A nagyszabású hallgatói demonstrációk kiteljesedése és rapid eredményessége, illetve az egyetemek által a KISZ-vagyonyból a helyi hallgatói szervezeteknek adományozott infrastruktúra biztosította, hogy 1989. május 6-án a budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karán kimondják az Országos Felsőoktatási Érdekvédelmi Szövetség (OFÉSZ) megalakulását. Kucsera Tamás Gergely úgy értékeli, hogy a mozgalom *versus* szervezet kérdés mintegy fél esztendő alatt eldőlt, és az országos hallgatói szerveződés a formális szervezeti struktúra irányába indult el (Kucsera 2010).

Fábrí György visszaemlékezéseiből tudható, hogy a választás oka az is volt, hogy a hallgatói támogatás nagyon hamar elpárolgott az országos hallgatói mozgalom mögül (Kucsera–Szabó 2006: 21). A megfelelő méretű bázis hiánya, illetve ad hoc eseményre szerveződő jellege mindvégig komoly problémaként jelentkezett az országos hallgatói képviselet tevékenységében. Ennek ellenére elérték, hogy az 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról (Ftv.) elismerte az intézményi önkormányzat részeként a hallgatói önkormányzatokat, ugyanakkor ún. automatikus tagságot vezetett be. Minden, az intézménybe beiratkozott hallgató automatikusan tagja lett a helyi hallgatói önkormányzatnak (HÖK), ugyanakkor a kilépés lehetőségét is biztosította. Mindez óhatatlanul vezetett ahhoz, hogy az országos hallgatói mozgalom, amely a kari, illetve főiskolai/egyetemi szintű hallgatói képviseletekből verbuválódott, létrejött harmadik, negyedik évében már válságjeleket mutatott. 1994. november 18–20-án az OFÉSZ öt éves alakulását ünneplő közgyűlésén kimondják a szervezet jogutódjának, a Hallgatói Önkormányzatok Országos Szövetségének (HÖKOSZ) a megalakulását. A szervezet meglehetősen rövid, ámde viharos története eklatánsan jelzi azt a dilemmát, amit a mozgalom/aktivizmus *versus* szervezet/képviselet jelent.

Első kihívás

A HÖKOSZ 1995 folyamán mutatott utoljára társadalmi mozgalmi jelleget, amikor a Horn-kormány a megszorító csomag részeként tandíj bevezetésére készült. A dilemma

abban jelentkezett, hogy míg a szervezet vezetői közül többen, bizonyos körülmények között, el tudták fogadni a tandíj bevezetését, az utcára vonult hallgatói tömegek élesen elleneztek azt. A Bokros-csomag elfogadásra került, az országos hallgatói mozgalom akkori elnöke pedig 1995. október 6-án aláírta Horn Gyula miniszterelnökkel a HÖKOSZ és a kormány megállapodását, ami szembe ment a hallgatói igényekkel és a Kossuth téren várakozó több tízezres hallgatói tömeg közhangulatával. A szervezet válságba került, és a megállapodást elutasító hallgatói önkormányzatok kivonultak a HÖKOSZ-ból, megalapítva az egyéni tagságra építő Magyar Főiskolai és Egyetemi Hallgatók Szövetségét (MEFHOSZ). Kucsera Tamás Gergely szerint a „MEFHOSZ radikálisabb, mozgalmi jellegű fellépésével szemben a HÖKOSZ az alapítás óta a szervezetre jellemző érdekképviseleti szervezeti formát részesítette előnyben” (Kucsera 2010: 62). A HÖKOSZ az első érdemi kihívást a maga szempontjából hatékonyan kezelte, hiszen alig fél év alatt sikerült reintegrálni a renitens hallgatói szervezeteket. A kormány partnerként kizárólag a HÖKOSZ-t fogadta el, a szervezet hatalmi pozícióba került, továbbá birtokolta az addig felhalmozott vagyont, kapcsolati tőkét, szervezettséget. Egyszóval a relatíve erős szervezettsége felőrölte az egyre radikalizálódó és politikailag involválódó mozgalmi kihívást.

A HÖKOSZ szervezeti válsága ugyanakkor vezetési válsággal párosult. Mindennek ellenére – és itt jutunk el a szervezettörténet végállomásához – sikerül jelentős eredményeket elérni a felsőoktatási törvény módosításában. Az Országgyűlés 1996. július 3-án elfogadta az 1993-as felsőoktatásról szóló törvény átfogó módosítását, amelyben törvényi garanciát kapott az országos hallgatói mozgalom. A törvény erejénél fogva létrehozta az egyébként nem létező Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciáját (HÖÖK), és működésére biztosította a hallgatói normatíva egy ezrelékét. Vagyis a törvény nevesített egy Patyomkin szervezetet úgy, hogy közben a HÖKOSZ létező entitás volt.

A hallgatói mozgalom ekkor került eddigi története legfontosabb döntési helyzetébe: elfogadja, belakja, élettel tölti meg a Patyomkin falut, vagy tovább küzd, mint civil szerveződés mozgalmi jegyekkel. A dilemmára adott válasz okafogyottá tette a kérdést: mozgalom vagy szervezet. 1996. december 14-én a felsőoktatási törvény 67/A. paragrafusára alapján egy szimbolikus helyen, az ELTE BTK-n megalakult a HÖÖK.

Innentől kezdve az országos hallgatói mozgalom végképp intézményesült, bürokratizálódott és hierarchizálódott, egyszóval professzionális szervezetté vált. A szerveződés – a többszörösen közvetett képviselet miatt – fokozatosan távolodott el a hallgatóktól, és törvényekben biztosított jogkörökkel működő korporatív ifjúsági képviseletként (Stumpf 1992) működött tovább. 1996-tól 2012-ig nem volt olyan kihívója a HÖÖK-nak, amelyre reagálnia kellett, pedig, álláspontunk szerint, ebből tűnik ki, hogy miként él szerzett hatalmi jogaival az országos hallgatói képviselet.

Második kihívó – a HaHa mozgalom rövid története

A második Orbán-kormány hatalomra kerülését követően nagyszabású átalakítások kezdődtek a felsőoktatásban. A felsőoktatási törvényt érintő módosítások heves vitákat szültek, amelyek a felsőoktatási érdekképviselet szféráját sem hagyták érintetlenül. 2011-ben a Budapesti Corvinus Egyetemen létrejött a Hallgatói Hálózat (HaHa) nevű diákszervezet, amely előbb egyetemi, majd országos szinten kezdett el foglalkozni a felsőoktatást érintő problémákkal. Az alábbi alfejezet célja, hogy bemutassuk, milyen klasszikus társadalmi mozgalmi jellemzőkkel rendelkezett a szervezet, azonban az előző alfeje-

zettől eltérően nem tartjuk szükségesnek leírni a 1,5–2 évig tartó aktív szerveződés teljes történetét.

A szervezet egyik alapítója, elnökségi tagja a vele készített interjúban 2010-et jelölte meg a HaHa aktivizálódásának kezdeteként. A felsőoktatási törvény átalakítása a szak-kollégiumokat is érintette, ezen belül is különösen a Budapesti Corvinus Egyetemet, amelyhez számos különböző szakkollégium kapcsolódik.

„Összehívtunk egy nagy Diákszervezeti Tanácsot, ahol ott volt az összes diákszervezet, ami körülbelül negyvenet jelent, meg az összes szakkoli. [...] Nagyon fel voltunk fűtve, úgyhogy megalakítottuk páran a Hallgatói Hálózatot. [...] Ez tényleg, teljesen ilyen ad hoc volt, egyik napról a másikra létrehoztuk az alteregónkat, amivel megalakítottuk a HaHa-t és aztán bejelentettük a júniusi tüntetést, amin ugyan csak pár százan voltak, de elkezdtük valahol.” (Andrea, HaHa- vezető, 2012. 12. 07.)

A szervezetet tehát létrejöttétől fogva jellemezte a társadalmi mozgalmak specifikumát jelentő *informális hálózatosodás*. Mindez a mozgalom elnökségi tagjának elmondása szerint a napi működés meghatározó jegye volt:

„Volt egy Központi Bizottság, KB-nak hívtuk. Az minden héten találkozott, teljesen nyitott volt, bárki jöhetett. Ott hoztuk a döntéseket. Volt sejt-koordinációs munkacsoport, ahova minden sejt elvileg delegált tagot, gyakorlatilag online kommunikáltak, tehát ők azok, akik összefogták a sejteket. Minden akcióra rászerveztünk egy projekt-teamet.” (Andrea, HaHa- vezető, 2012. 12. 07.)

A döntéshozatali eljárás tehát ennek megfelelően elsősorban a *személyes részvételen* alapult. Az *akciópotenciál* a szervezet öndefiníciójának részét képezte, miszerint a HaHa nem érdekképviselői, hanem részvételi szerv. A részvételiség a HaHa *identitásképzésének* kulcselemét jelentette, aminek célját Andrea így határozta meg:

„A célunk a cselekvésen keresztüli bevonás. Elsősorban az aktivizmuson van a hangsúly. [...] Demokrácia-élmény, ez nekünk fontos, ezért csináljuk a fórumokat. Aktivizmus. Szolidaritás, közösségi cselekvés és szolidaritás.” (Andrea, HaHa- vezető, 2012. 12. 07.)

A Hálózat 2012. február 15-én az „Utolsó Nyílt Nap” elnevezésű tüntetéssel és főként az ELTE Állam és Jogtudományi Kar előadójának elfoglalásával vált ismertté. Ez utóbbi akcióról, valamint az *ingroup-outgroup interakció* jellegéről interjúalanyunk így mesélt:

„A február 15-i akció nettó 3 hét iszonyat kemény szervezés volt. [...] Úgy történt az egyetemfoglalás rész, hogy volt egy hivatalos tüntetés-szervező team, amiben volt 20-30 ember, aki nagyon szorosan együttműködött. És volt egy ún. almacsoport, akik pedig az illegális részt szervezték, ők csak azzal foglalkoztak, hogy mi lesz a tüntetés végén, hogyan megyünk be az egyetemre. Ez egy nagyon-nagyon megtervezett történet volt. [...]” (Andrea, HaHa- vezető, 2012. 12. 07.)

A HaHa képessé vált *tartós kihívást intézni a hatalommal szemben*: 2012 decemberében úgy tűnt, alapvetően rendeződik át a felsőoktatási szereplők alkotta mező. A Hallgatói Hálózat szervezte 2012. december 10-én azt a Hallgatói Fórumot, ami egy tüntetés-hullámot indított el. December 10-e után naponta szerveződtek a spontán és bejelentett tüntetések, nemcsak Budapesten, hanem az ország minden részén (Susánszky–Gerő 2014). A HaHa hálózatos működése és akciópotenciálja révén képessé vált az időbeli és térbeli folytonosságra.

A Hálózat szervezeti felépítés elve szorosan kapcsolódik a HaHa egyik fő legitimációs elvéhez: a *közvetlen részvételhez*: „Semmit rólunk nélkülünk.” A HaHa akkor legitim, ha valóban a tagjait képviseli (döntéseit a tagok hozzák), és elég sok hallgatót képes elérni (Susánszky–Gerő 2014: 145).

Az Aktív fiatalok Magyarországon kutatás második hulláma éppen 2013 tavaszán készült, ezért azok felhasználásával közelítő képet kaphatunk arról, milyen eléréssel rendelkezett. A kutatócsoport nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások politikai attitűdjeit, részvételét vizsgálta. A kutatás során rákérdeztünk arra, hogy a hallgatók kötődnek-e a HÖK-höz, a HaHa-hoz vagy más hallgatói szervezethez (1. táblázat).

1. táblázat: Kötődsz-e valamilyen közösséghez?
(az igen válaszok százalékos megoszlása)

	Kötődik
HÖK	8
HaHa	2
Más hallgatói szervezet	11

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013

Adataink alapján látható, hogy – bár nem nagy arányban (2%) – az említett időszakban a Hallgatói Hálózat megjelent a vizsgált nappali tagozatos hallgatók körében. A HaHa hálózatához kötődő hallgatók demográfiai jellemzőit figyelembe véve megállapítható, hogy a hallgatói átlaghoz képest erősen felülreprezentáltak körükben a diplomás szülők gyermekei (55%), akik lakhelyüket tekintve – szintén jóval az átlagot meghaladó módon – Budapesten (57%) és megyei városban (27%) élnek. Tanulmányaikat zömmel állami finanszírozású (81%) intézményben folytatták azon belül is főként társadalomtudományi és bölcsész szakokon (19-19%). Jellemző volt rájuk, hogy inkább magasabb szintű képzésre jártak (MA, illetve PhD). Anyagi helyzetüket tekintve ugyanakkor nagy arányban (mintegy 40 százalékuk) hónapról hónapra anyagi gondokkal küszködtek.

A HÖÖK – HaHa konfliktus

Az alábbiakban a legnagyobb magyarországi hírportál, az Index.hu híreire támaszkodó sajtóelemzés alapján mutatjuk be a két szervezet közötti kapcsolat alakulását a kritikus három hónapban. Célunk annak bemutatása, hogy a HÖÖK mint a hivatalos érdekvédő szervezet hogyan viszonyul a kihívóhoz, miként kezeli az egyetlen komoly válsághelyzetet, amely 1995-1996 óta érte a szerveződést.

A HÖÖK és a HaHa közötti kezdetben látens, később szinte nyílttá váló konfliktus 2012 novemberében indult, amikor nyilvánosságra került az Orbán-kormány felsőokta-

tással kapcsolatos előterjesztése, amelyben drasztikusan csökkenteni javasolták az államilag finanszírozott keretszámokat – kezdetben 30 000-re, később mintegy 10 000-re –, a jogi és a gazdaságtudományok képzési területeken pedig csak önköltséges képzési formát terveztek. Kétségtelen, hogy a HÖÖK elnöke éles szavakkal utasította el a javaslatot, ugyanakkor sajátos verseny alakult ki a két szervezet között. A HÖÖK egyaránt alkalmazhatónak tartotta a békés, tárgyalásos (sajtótájékoztató, nyílt levél, békés, statikus tüntetés), illetve a radikálisabb (spontán vonulás) megoldásokat, de csak akkor, ha annak irányítását mindvégig a saját kezében tartotta. Fontos momentum – és a két szervezet közötti egyértelmű rivalizálásra utal –, hogy míg a HÖÖK december 12-én maga is spontán vonulást és radikális hídfoglaló akciót kezdeményezett Nagy Dávid HÖÖK-elnök vezetésével, a nagy tandíj elleni tüntetésen, az esti eseményeket (Parlament előtti konfliktus, Corvinus Egyetemre való bejutás kísérlete) már újra elítélték, sőt az utóbbit Kiss Dávid, a HÖÖK elnökségi tagja személyesen akadályozta meg. (Index 2012. 12. 14.) Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a szervezetre egyfajta Janus-arcúság volt jellemző. Ezen véleményünket támasztja alá az is, hogy a hallgatók és a kormány közötti első tárgyalásra (2012. 12. 18.) a HÖÖK hívta meg a HaHa egy képviselőjét, ugyanakkor elfogadta, hogy a HaHa-s képviselőnek csak megfigyelői státusa legyen. (Index 2012. 12. 18.) Folytathatnánk tovább a kettősségre a „húzd meg–ereszd meg!” taktika alkalmazásának egyes momentumait. Az Index.hu cikkei alapján úgy tűnik, hogy december 19/20. az a kezdő időpont, amikor mintha a két szervezet közötti látens konfliktus fokozatosan nyílt konfliktussá vált volna amiatt, hogy a kezdeményező fél szerepét átveszi a HaHa. (Index 2012. 12. 20.) A Hálózat ugyanis létre kívánt hozni egy állandó érdekérvényesítő szervezetet, amely a laza struktúrájú Hallgatói Hálózatnál összetettebb felépítésű szervezetet eredményezett volna állandóan változó koordinátorokkal. (Index 2013. 01. 02.)

2013 januárjától pedig a hallgatók és a kormány közötti tárgyalásokon már csak a HÖÖK képviseltette magát (Index 2013. 01. 11.), és a megalakuló felsőoktatási kerekasztalba a HÖÖK-ot, a Magyar Rektori Konferenciát és a gazdaság szereplőit hívták meg. A HaHa tehát jogot formált arra, hogy részt vegyen az intézményes érdekképviselésben is, és ezzel komoly dilemma elé állította a HÖÖK-ot. 2013 januárjában már néhány vidéki egyetemen (pl. Debrecenben és Szegeden) a helyi hivatalos képviselői szervek megpróbálták ellehetetleníteni az alulról szerveződő hálózat munkáját, ugyanakkor országos szinten a HÖÖK mindvégig kiállt a minél szélesebb egyeztetési folyamat mellett.

Kísérteties a hasonlóság a HÖÖK-ot érő első és második kihívás lecsengése kapcsán. 2013. január 21-én aláírják a HÖÖK és a kormány közötti részmegállapodást (Index 2013. 01. 21.), amelyet a HaHa élesen elutasít, ugyanakkor kizáródik a folyamatból, hiszen a kormány nem fogadja el tárgyalópartneréül, a HÖÖK pedig annyit vállal, hogy a Felsőoktatási Kerekasztalból kiszorult/kiszorított szervezetek véleményét (leginkább a HaHá-ét) „eljuttatja a miniszteri tárgyalóasztalhoz”. (Index 2013. 01. 21.) Az események lefolyása innentől kezdve ugyanolyan, mint 1995/1996-ban a MEFHOSZ esetében volt. A szervezet fokozatosan kitolódik/kitolják a politikai/ideológiai mezőbe (egyre több politikai támadás éri a mozgalmat), a hallgatói támogatottsága csökken, a HÖÖK pedig, mint legitim választott hallgatói képviselő megőrzi, sőt valójában megerősíti helyét és szerepét az intézményes mezőben.

Konklúzió

A magyar hallgatói mozgalom a rendszerváltozás időszakában, majd az 1990-es évek leg-
elején szembesül azzal a kérdéssel, hogy marad-e mozgalom, annak minden előnyével és
hátrányával, vagy átalakul és intézményesül. A mozgalom, jellegéből fakadóan nem tud
tartósan, évekig, évtizedekig fennmaradni, és nem része az intézményes politikai alrend-
szernek. A hallgatói mozgalom korabeli sikerorientált képviselői úgy döntöttek, hogy az
intézményesülést és a professzionalizálódást választják, de nem mozgalomként, hanem
korporatív jellegű ifjúsági szerveződésként (*Stumpf 1992*) irányítják azt. Az országos hall-
gatói mozgalomból törvényben garantált jogokkal rendelkező, nem munkavállalói típusú
érdekképviselet jön létre.

Bizonyítottuk, hogy egy társadalmi mozgalomra jellemző 7 pont közül 1995/1996-ra
lényegében már egy sem volt érvényes. A döntő momentum az volt, amikor a mozgalom
formálisan is létrehozta a törvényben nevesített, de akkor még üres, nem működő Hall-
gatói Önkormányzatok Országos Konferenciáját.

Az azonban már nem törvényszerű, nem következik a korporatív jellegű szervezeti
létből, hogy miként viszonyul az öt erő külső kihívásokra. Míg 1995/1996-ban a Magyar
Főiskolai és Egyetemi Hallgatók Szövetsége (MEFHOSZ), 2012/2013 folyamán a Hall-
gatói Hálózat (HaHa) volt a kihívó fél. A HaHa valódi hallgatói társadalmi mozgalom-
ként működött a jelzett időszakban, amely érdemi társadalmi változásokat kívánt elérni,
közte olyan is, amely érintette a HÖÖK addigra már kijegecesedett és megcsontosodott
előjogait. A HÖÖK eszközei változatosak voltak a kihívóval szemben, de magatartását
összességében a Janus-arc-szindróma kifejezéssel illelhetjük. A kezdeti gyanakvást rövid
ideig tartó érdemi együttműködés váltotta fel, majd a bevonás következett, aztán egyre
inkább a kommunikációs szintű együttműködés azzal a biztos tudattal, hogy „az idő úgyis
nekünk dolgozik”. A HÖÖK összességében nem tudta elhárítani a külső kormányzati/
hatalmi támogatás gyanúját sem. A egy–másfél éves kihívást a HÖÖK a maga módján
megfelelően kezelte, és továbbra is egyedül maradt a hallgatói képviselet térfelén.

A másik, azaz a HaHa oldaláról is értékelhetjük a fejleményeket, hiszen a mozgalom
1996 után először kapott komoly esélyt, hogy változtatásokat indítson el az általa kriti-
zált hallgatói képviseleti mezőben. A HaHa azonban nem tudott megfelelő társadalmi
(hallgatói) támogatást elérni, bár az akciópotenciálja nem is volt elég erős ahhoz, hogy
ezt a lehetőséget kihasználja. Ugyanúgy, mint 1990-ben, a korabeli OFÉSZ alól, úgy a
HaHa alól is fokozatosan kikopott a bázis, nem tudott teljesen ideológiásan mar-
radni. Azt azonban a HaHa nagyon pontosan mutatta meg, hogy felnövőben van egy,
ún. Critical Mass generáció (*Szabó 2013*), amely gyorsan tudja adaptálni a világban zajló
új technológiákat akár a mozgalmi szektorba is, e tudás pedig az egész hazai társadalmi
mozgalmi fejlődést is befolyásolhatja (lásd NET-adós tüntetések).

IRODALOM

- ARATÓ K. – MIKECZ D. (2015) Civil társadalom, szociális partnerek, társadalmi mozgalmak. In: KÖRÖSÉNYI A. (ed.) *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest, OSIRIS – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet. pp. 307–331.
- Interjú Fábrí Györggyel, az OFÉSZ alapító elnökével (2006). In: Kucsera T. G. – Szabó A.: *A magyarországi főiskolai-egyetemi hallgatói mozgalom története – 1988–2006*. Budapest, HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány. p. 19.
- JANCSÁK Cs. – MATISCSÁK A. (2004) A hallgatói mozgalmak és az önkormányzatiság a '80-as, '90-es években – két esettanulmány. In GÁBOR K. (ed.) *Ifjúsági korszakváltás – Ifjúság az új évezredben*. Szeged, Belvedere. pp. 150–165.
- JANCSÁK Cs. (2014) Álomtalan ébrenlét: A hallgatói önkormányzatiság útja a perifériáról a centrumba és vissza a perifériára. In: SZABÓ A. (ed.) *Racionálisan lázadó hallgatók II*. Budapest–Szeged, MTA TK PTI-Belvedere. pp. 118–134.
- JENKINS, J. C. (1995) Social Movements, Political Representation, and the State: An Agenda and Comparative Framework. In: Jenkins, J. C. – Klandermans, B. (eds) *The Politics of Social Protest*. London, University College London Press.
- JENKINS, J. C. – KLANDERMANS, B. (eds) (1995) *The Politics of Social Protest*. London, University College London Press.
- KRIESL, H. (1992) Support and Mobilization Potential for New Social Movements: Concepts, Operationalizations and Illustrations from the Netherlands. In: DIANI, M. – EYERMAN, R. (eds): *Studying Collective Action*. London, SAGE Publication.
- KRIESL, H. – KOOPMANS, R. – DUYVENDAK, J. W. & GIUGNI, M. G. (1995) *New Social Movements in Western Europe*. London, UCL Press.
- KUCSERA T. G. – SZABÓ A. (2006) *A magyarországi főiskolai-egyetemi hallgatói mozgalom története – 1988–2006*. Budapest, HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány.
- KUCSERA T. G. – SZABÓ A. (2008) *Húsz esztendő a magyarországi felsőoktatási hallgatói mozgalom*. Budapest, HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány.
- KUCSERA T. G. (2010) *Az országos felsőoktatási hallgatói képviselő és a magyarországi hallgatói önkormányzati modell fejlődéstörténete 1988–2008*. Doktori disszertáció. Megvédve 2010-ben.
- KOOPMANS, R. – RUCHT, D. (1996) Rechtsradikalismus als soziale Bewegung? In: FALTER, J. W. (ed.) *Rechtsextremismus: Ergebnisse und Perspektiven der Forschung*. Opladen, Westdeutsche Verlag.
- RUCHT, D. – OHLEMACHER, T. (1992) Protest Event Data: Collection, Uses and Perspectives. In: DIANI, M. – EYERMAN R. (eds) *Studying Collective Action*. London, SAGE Publication.
- STUMPF I. (1992) Az ifjúság és politika. In: GAZSÓ F. – STUMPF I.: *Rendszerváltozás és ifjúság*. Budapest, MTA PTI.
- SUSÁNSZKY P. – GERŐ M. (2014) A Hallgatói Hálózat (HaHa) mobilizációs jellemzői. In: SZABÓ A. (ed.) *Racionálisan lázadó hallgatók II*. Budapest–Szeged, MTA TK PTI-Belvedere. pp. 135–151.
- SZABÓ A. (ed.) (2013) Előszó. In: SZABÓ ANDREA (ed.) *Racionálisan lázadó hallgatók 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- SZABÓ A. (2014) A kutatás módszertana. In: SZABÓ ANDREA (ed.) *Racionálisan lázadó hallgatók II*. Budapest–Szeged, MTA TK PTI-Belvedere. pp. 13–17.

SZABÓ M. (2001) *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás – történeti és összehasonlító perspektívában*. Budapest, Rejtjel Kiadó.

SZABÓ M. (2007) *A tiltakozások kultúrája Magyarországon*. Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás 2. Budapest, Rejtjel Kiadó.

TILLY, C. (1984) *Social Movements and National Politics*. In: BRIGHT, C. – HARDING, S. (eds) *Statemaking and Social Movements: Essays in History and Theory*. Ann Arbor, University of Michigan Press.

INTERNETES FORRÁSOK

http://index.hu/belfold/2012/12/05/itt_a_fizetos_felsooktatas/ *Index* 2012. 12. 05. [Letöltve: 2017. 01. 31.]

http://index.hu/belfold/2012/12/04/hook_a_kormany_bevezeti_a_tandijat/ *Index/MTI* 2012. 12. 04. [Letöltve: 2017. 01. 31.]

http://index.hu/belfold/2012/12/12/felsooktatasi_egyeztetesi_forumot_indit_a_hook/ *Index/MTI* 2012. 12. 12. [Letöltve: 2017. 01. 31.]

http://index.hu/belfold/2012/12/18/a_hook_targyalt_a_miniszterrel/ *Index* 2012. 12. 18. [Letöltve: 2017. 01. 31.]

http://index.hu/belfold/2012/12/20/nagyon_kitartoan_tuntetnek_a_diakok/ *Index* 2012. 12. 20. [Letöltve: 2017. 01. 31.]

http://index.hu/belfold/2013/01/02/nem_fognak_tolunk_konnyen_megszabadulni/ *Index* 2013. 01. 02. [Letöltve: 2017. 01. 31.]

<http://index.hu/belfold/2013/01/11/balog-hook/> *Index* 2013. 01. 11. [Letöltve: 2017. 01. 31.]

http://index.hu/belfold/2013/01/21/balog_reszben_megallapodott_a_diakokkal/ *Index* 2013. 01. 21. [Letöltve: 2017. 01. 31.]